

Միպիլ

Ազգանվեր հայուհիք

Պարոններ և տիկիններ,

Չեմ կրնար ներկա գտնվիլ հանուն ազգանվեր հայուհաց ընկերության համախմբումի մը, առանց զգալու ուրախությամբ և տրտմությամբ խառն խտովք մը, հիշելով շատ մը մտերիմ դեմքեր, որոնք անոր հառաջիդիմության համար աշխատած, տաքնված են անձնվիրաբար, և հավիտենապես անհետացած են հիմա:

Բայց պե՞տք է ողբանք մեր մեռյալները, թե՞ ամփոփենք մեր բոլոր ուժը՝ հոգի, կորով, քաջություն ներշնչելու համար անոնց, որոնք կաշխատենին հայրենիքին համար:

Լալու պատժառներ շատ կան: Հայաստանի մեկ ծայրեն մյուսը՝ ողբի, տատապանքի հեծածանք մը կը լսվի: Քանի քանի տարիներ է ի վեր, չանցնիր օր մը, որ կոտորածի սրտաճմլիկ աղաղակը չգոռա մեր ականջներուն մեջ, և արյունի հոգեվանքի տեսարաններ չը տագնապեն մեր երևակայությունը:

«Ա՛լ մնացվ» կըսենք, ա՛լ հայ չը տարին հայուն անունը իսպառ պիտի ջնջվի երկրիս երեսի երեսեն:

Բայց հակառակ ամեն վայրագությանց, որոնց լոկ կերթան մեր կտրիճները, հայր փյունիկի պես կը վերածնի իր աճյուններուն մեջեն, և ամեն ժամանակե ավելի առույգ, ավելի քաջակորով, կ'ապրի իր թշվառ կյանքը, թալանի, հարուստության հարստահարություն և անօրինակ գրկանքներու դատապարտված իր

ցավատանջ կյանքը:

Ջրկանքներ, և որպիսի՝ գրկանքներ. մարդուս ոսկորները կդողան, երբ կպատմեն թե ինչպես հայ գյուղացուն ձեռքեն կհափշտակեն իր սերմնացու ցորենը ցանքի ատեն, թե ինչպես ծեծի ու բանտարկության ապառնալիքինտակ կբռնադատեն ձայն, որ հացին պատառը քաշե առնե իր գավակներուն բերեն՝ վայրագ հարկահավաքներու հանձնելու համար, և դեռ ինչե՛ր... Մարդկային թշվառության բոլոր հագեբանությունը չի կրնար բացատրել տանջանքը այդ հեք հայերուն, որոնց գլուխն վերև կախված է շարունակ Դամոկլեսի սուրին պես՝ բարոյական և նյութական անապահովությունը, ժամ առ ժամ գիրենք շախշախելու սպառնալիքով:

Մենք պետք եղածին չափ գաղափար չունինք այդ անլուր գրկանքներուն վրա . մեզի համար գրկանքը պերճանքի չգոյությունն է է . անոնց համար՝ իրենց կյանքին, ինչքին, պատվույն վտանգ է:

Եվ սակայն այդ խեղճ ու քաջասիրտ մարդիկ իրենց բոլոր շարժարանքներուն մեջ, զարգացումի, ուսուցման ծարավն ունին . մեկ կողմեն՝ կը տվային, կը ջարդվին, կը մեռնին, մյուս կողմեն՝ «Դպրոց, գիրք, լույս» կը գոչեն . ինչ որ գմեզ կը զարմացնե, կը շահագոգոնե, կը խռովե:

Բայց ասիկա ժառանգական հատկություն մըն է հայուն համար . աղնվական առհավություն՝ մը, մանավանդ հայ կնոջ համար: Անիկա պարտասիլ, ընկճվելի չի գիտեր, բոլոր արյուն արցունքի օրերուն մեջ՝ հայուիին հառաջ նետված է օգնելու, պաշտպանելու, սփոփելու պատրաստ:

Շատ դարեր առաջ, Վարդանանց հալածանքի ժամանակ՝ նահատակված իշխաններուն կլիները իրենց պալատներուն մեջ չէին փափուկ, մետաքսե բարձերու կոթնած՝ լալու համար . իրենց բոլոր նեղության, բոլոր ցավերուն մեջ, մեծ հող կը տանեին, որ տղանք անուս չը մնան: Մասնավորապես պատմությունը կհիշատակե Հմայակ Մամիկոնյանի կինը, որ սուգի սուգի լաչակը գլուխը՝ անձամբ կերթար աղքատիկ խրճիթներուն դուռները կը բախեր, կը համոզեր տգետ ծնողները, որ դավակինին դպրոց դրկեն. և ինք կը կանգներ դաստիարակության գործին գլուխը:

Արդյոք շա՞տ լավատես և շա՞տ հավակնոտ բաղդատություն մը ըրածն կ'ըլլամ, երբ լսեմ թե մեր Օրիորդած Միության անդամուհիները խորթ թոռները չեն այդ իշխանուհիներուն, որոնց վրա կգմայլինք:

Ասոնք, դեռ երեկվան դպրոցականները, Թերայի նման գեխության, պերճանքի, փափկության մթնոլորտի մը մեջ սնած՝ կը խղճահարին իրենց մեծ կամ սյգտիկ տաղանդները անգործության դատապարտելու այնպիսի ժամանակի մը մեջ, երբ ամեն մարդ իր ունեցածը չունեցաածը պետք է տա. և կ'ուզեն իրենց գավառացի քույրերին օգտակար ընծայել իրենց բոլոր կարողությունները:

Չորս ամիսե ի վեր գիշեր ցերեկ կաշխատին, մեկ կողմն այս հանդես կազմակերպելու, որ իր այլազան հաայտագրին պատճառով՝ բազմակողմանի դժվարություններ կը պարունակեր, և մյուս կողմն տոմսակներ գետեղելու՝ անձրևին, ձյունին, բուքին տակ դուռնն դուռ պտտելով, տալե, ողորմելե, նվիրել է հոգնած, ձանձրացած, սպառած ազգե մը կողելու համար գավառացի հայ աղջիկներու բաժինը:

Եվ ահա օրվան տագնապները վրա կհասնին: Մինչդեռ ամեն մարդ իր տանը անկյունները կը պատվի կամ ասդե ադին կը փացխչի հարձակումի, կոտորածի սպառնալիքին տակ, մեր օրիորդները անվեհեր կը շարունակեն իրենց հանձն առանց պաշտունը. ոչինչ կը կասեցնե գիրենք իրենց պարտականութենն: Անոնք տոմսակ կը ծախսեն, անոնք դերերը կը փորձեն: Ի՛նչ հոռի աղդակը անձնվիրության գգացումը, ի՛նչ հապուրիչ վայելք բարիք գործելու Համոզումը:

Եվ սակայն Ատանայի սարսափելի աղետքը կը շանթահարե գիրենք. պահ մը ահաբեկ կանգ կառնեն. պիտի ջլագվի՛ն արդյոք. իրենց սրտին վերքը արգե՞լք պիտի ըլլա իրենց պարտականությունը կատարելու մինչև վերջը: Ո՛չ: Պատերազմի պատերազմի դաշտին վրա՝ իր ընկերներուն վիրավորվիլը տեսնելով, գինվորը չի նահանջեր:

Ա՛հ, լացը, սուգը մեր սրտին մեջ, և քաջությունը ու կորովը մեր գործերուն մեջ:

Երբ մեր աջ ձեռքը կտրվի, պե՞տք է մեր ձախ ձեռքը գործելե դադրի . մեր ցավը պե՞տք է արգիլե գայն գործելե՝ ամբողջ մարմնին պահպանության համար:

Չանագան գավառներն բազմաթիվ հանրագրություններ կը հասնին մեզի, «դպրո՛ց, դպրո՛ց» պաղատելով: Ո՞ր մեկուն պատասխանենք, ո՞ր մեկուն գոհացում տանք:

Երեկվան ջարդի սուրեն հիմնահատակ կործանած Սասունը, Մուշը այսօր վերակենդանացած է, ուսո՛ւմ» կաղաղակե: Ո՞վ պիտի բանա վաղը Ատտնայի քար ու քանդ եղած դպրոցները, երբ վերակենդանանա . և պիտի ապրի Ատանա, այդ քաջերու երկիրը, և մենք պիտի տանինք վառել ուսման լույսը անոր ավերակներուն մեջ, և նահատակներու աճյուններեն պիտի հարուցանենք նոր հերոսներ, նոր ախոյաններ հայրենիքին:

Պարոններ և տիկիներ, սուղ բռնելու, լալու ժամանակ չէ պետք է գործել . ամեն մարդ իր գործին, իր պաշտոնին . իր պարտականության գլուխը:

Ազգանվեր հայուհյաց ընկերությունը քանի տարի պայքարեցավ տգիտության դեմ, գավառներս մեջ, այսօր մեր վարժարաններուն աշակերտուհիները իրենց կարգին ուսուցանելու կարող՝ պաշտոն կը խնդրեն մեզմե և մենք բանակցած ենք Մուշի, Սասունի և Ջեթունի հետ ուր պիտի բացվին մեր առաջին դպրոցները:

Բայց կը գրեն մեզի թե խեղճ աղջիկները դպրոց երթալու համար պարզ հագուստ մը անգամ չունին . պատռտած ցնցոտիներու մեջ կես մը փաթթված, փողոցները ինկած են օտարներու նախատինքին ու հեզնանքին մատնված:

Ուրկե՞ պիտի գտնե Ազգանվեր հայուհյաց ընկերությունը անոնց զգեստ հայթհայթելու միջոցը . իր վեցամսյա հասույթները հազիվ պիտի բավեն դպրոցներու պյուտճեին . և դեռ անդին հարյուրավոր գյուղերե «դպրո՛ց» կ'աղաղակեն: Եվ ահա մեզի օգնության կհասնի Օրիորդաց Միությունը. անոնք պիտի հայթհայթեն խեղճ աղջիկներուն զգեստը: Անոնք գիտեն թե իրենց սորված գեղարվեստները սրահներու մեջ զիրենք փայլեցնելու նպատակին պետք չէ ծառայեն. իրենց անունը ասդին անդին հնչեցնելու պետք չէ գործածվին. ղի ինչ-որ հնչելու, աղմուկ հանելու միայն սահմանված է, հովին սահմանված է:

Ասոնք քաջասիրտ աղջիկներ, հայրենիքին օգտակար ըլալու համոզումովը ոգևորված՝ բարեբախտությանը ունին առաջին հանդեսը ուրեմն կփակե

վերջնապես լացի, կոծի թվականը, և կբանա մեզի նոր թվական մը՝ ճշմարտապես սահմանադրական կառավարության մը հովանիին տակ:

Մենք այլևս չպիտի տատայինք գավառներեն հասած արյունոտ ու սրտաճմլիկ գույժերով: Հինա Արդարության և Ազատության երազ մը գրաված է մեր միտքերը: Մենք ինչ կպահանջենք. կպահանջենք, որ մեր տղաքը ուսում սորվին, մեր երիտասարդները զինվոր ըլլան, և մեր մշակները վայելեն իրենց աշխատության պտուղը խաղաղության մեջ:

Հայ մշակը մեր հացին պետք չունի. անիկա իր հացը իր քրտինքովը կհանն Հայաստանի օրինյալ հողեն. բավական է որ իր մանգաղը ձեռքեն շառնեն՝ գլխուն գարնելու համար: Անիկա ուսում միայն կպահանջէ մեզմէ, ուսում իր աղջիկներուն համար, որոնք պիտի տան հայրենիքին իր քաղքենիները, արհեստավորները, գրչի և գիտության մարդիկը, իր զինվորները:

«Ընկերություն մը, որ կանանց դաստիարակությամբ չը զբաղիր, կորսված ընկերություն մըն է», կսէ ֆրանսացի հեղինակ մը:

Հայ ընկերությունը, հայ ազգը, որուն անցյալը երեսուն տարիէ ի վեր մշուշի մեջ փաթեցին, և գոր մեր տղաքը այսօրցնորք սը կնկատեն, շատոնց ճանչաց էր այս ճշմարտությունը: Հայը այսօրվան ցնցոտիներով ծածկված համալը չէ եղած միշտ. հայը ոչ միայն իր երկրին, այլև Բյուզանդեական պետության բազմաթիվ կայսեր և կասրուիներ տված է:

Հայրը հազար երկու հարյուր տարի առաջ մեծ հոգ կը տաներ կնոջ դաստիարակության: Մի գարմանք, երբ ըսեմ, թէ Ստեփան Սյունեցիի քույրը, Սահակադուխտ, Ը դարուն երաժշտական դպրոց հիմնած էր Հայաստանի մեջ, ինչ-որ այսօր չունին տակավին կարգ մը քաղաքակիրթ ազգեր:

Պատմությունը կավանդէ մեզի Շուշան Պահավլավունի տիկնոջ անուր, որ ամենեն հետին գյուղին մեջ դպրոց հիմնելու համար՝ ամբեղջ Հայաստան աշխարհը պտրտեցավ:

ԺԱ դարուն Աշոտ Ա թագավորին աղջիկը, Մարիամ, Սունյանց իշխանին մայրը, այնքան մեծ սեր ուներ գֆրականության համար, և այնքան կը պաշտեր Հայոց լեզուն, որ Հովաննու ավետարանին մեկնության չը հավնելով, կրկին թարգմանել տվավ:

Հետո կանանց ճարտարարվեստին մասին հրաշալիքներ կը պատմե Հովհաննես կաթողիկոս:Թագավորներ, կ'ըսե, իրարու նվեր կտային անոնց ձեռագործները:

Կիրակոս պատմիչ կ'ըսե, թե ԺԲ դարուն վերջերը այնքան առաջ տարած էին կանայք նուրբ ձեռնագործները, որ Արգու Խաթու կին մը աղջիկներու հետ կակուղցած մազե՝ խորանի վարագույր մը հյուսեց, վրակրոնական պատկերներով բանված, գոր տեսնելու կուգային օտար երկրներե և կը գմայլեին վրան:

Եվ քսաներորդ դարևուն մեջ մենք պիտի թողո՞ւնք, որ հայաստանցի կինը հող կրե և օտարներուն ծառայե:

Անոնց, որ մեղի ամիսը քառասուն փարա չտալու համար, կառարկեն, թե հայաստանցի կնոջիաց պետք է տալ թոխնակ ուսման, ես ահա պաշտոնապես միանգամ ընդ միշտ կը պատասխանեմ այս բեմեն. անէ հայրենիքի սիրտը, ան է հայրենիքի վեմը. անոր վրա պիտի կազնենք մենք մեր հայրենի տունը, և դժոխքին դուռներն, իսկ չը պիտի կարենան հաղթահարել գայն:

Դուք հայ կինը չոր հացի, ողորմությա՞ն միայն արժանի կը տեսնեք չէ կինը ողորմություն կարոտ չը պիտի ըլլայ անիկա իր հացը ինք պիտի շահի իր աշխատությամբ ինչ որ է ամերիկուիի, անգլուիի, ֆրանսուիի, անոնց չափ խելացի անոնց չափ աշղատանքը և անենցմե ավելի պարկեշտ քաջասիրտ և մանավանգ շարքաշ է հայուիի և պետք է անոնց չափ զարգացած ըլլա:

Մենք ուխտած ենք, ինչ որ ալ ըսեն, ինչ որ ալ ընեն մեղի դեմ, մեր նպատակեն մաղի չափ չը սիտի շեղինք:Մինչև մեր հետին շունչը պիտի աշխատինք մեր գանոնք իրենց արժանի դիրքը պիտի տանը սորվին սիրել իրենց մայրաքաղաքի քույրերը ու այս փոխադարձ համերաշխությամբ է, որ պիտի իրագործվի սահմանադրական սուրբ բանաձեր. -Ազատություն, Հավասարություն,

Եղբայրություն և Արդարություն: